

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาของปัญหา

พระราชพงศาวดารฉบับต่างๆ มักจะกล่าวถึงสมเด็จพระเจ้าบรมโกศในด้านเดียวคือการทำนุบำรุงพุทธศาสนาจนทำให้บ้านเมือง ร่มเย็นเป็นสุข ซึ่งอีกมุมมองหนึ่งบทบาทของสมเด็จพระเจ้าบรมโกศ ยังปรากฏในด้านอื่นๆ ด้วย โดยเฉพาะบทบาททางการเมืองเพราะทรงเป็นพระมหากษัตริย์พระองค์หนึ่งที่มีบทบาททางการเมืองยาวนานมาตั้งแต่ต้นราชวงศ์บ้านพลูหลวง ก่อนการขึ้นครองราชสมบัติสมเด็จพระเจ้าบรมโกศได้ดำเนินบทบาททางการเมืองด้วยการสนับสนุนพระราชบิดาให้ขึ้นครอง-ราชสมบัติ และเมื่อถึงสมัยที่พระเจ้าบรมโกศจะขึ้นครองเองได้เกิดการแย่งชิงอำนาจอย่างรุนแรงกว่าครั้งใด ๆ การกำจัดศัตรูทางการเมืองก็เป็นไปอย่างรุนแรงโดยเฉพาะก่อนการขึ้นครองราชสมบัติ แต่เมื่อสมเด็จพระเจ้าบรมโกศขึ้นครองราชสมบัติแล้ว สมัยของพระองค์เป็นอีกยุคหนึ่งที่ เสถียรภาพทางการเมืองภายในมีความมั่นคงในระดับหนึ่ง ปราศจากการทำทนายอำนาจทั้งจากขุนนางและกลุ่มเจ้าต่างกรม สมเด็จพระเจ้าบรมโกศมีนโยบายในการปกครองอย่างไร จึงได้ควบคุมเชื้อพระวงศ์และขุนนางไม่ให้ขึ้นมามีบทบาทเพื่อชิงราชบัลลังก์ได้ ดังนั้นบทบาททางการเมืองของสมเด็จพระเจ้าบรมโกศ จึงเป็นอีกด้านหนึ่งที่ วิทยานิพนธ์เรื่องนี้สนใจจะศึกษา แม้จะไม่ใช่วิทยานิพนธ์เล่มแรกที่ศึกษาประวัติศาสตร์สมัยอยุธยาตอนปลาย แต่ประเด็นหนึ่งที่ผู้เขียนวิทยานิพนธ์เรื่องนี้ตระหนักอยู่เสมอคือไม่ได้คาดหวังว่าจะเสนอประเด็นใหม่ แต่จุดประสงค์คือการประมวลภาพการเมืองในสมัยของสมเด็จพระเจ้าบรมโกศออกจากภาพรวมของ การเมือง

สมัยราชวงศ์บ้านพลูหลวงที่ได้จากหลักฐานและงานเขียนทางประวัติศาสตร์ทั้งใหม่และเก่า

วัตถุประสงค์

เพื่อศึกษาและวิเคราะห์สถานภาพทางการเมืองและการรักษาพระราชอำนาจของสมเด็จพระเจ้าบรมโกศ

ขอบเขตของการวิจัย

1. ศึกษาการเมืองในสมัยสมเด็จพระเจ้าบรมโกศ
2. ศึกษาความสัมพันธ์ของสมเด็จพระเจ้าบรมโกศกับพุทธศาสนา

แนวเหตุผล ทฤษฎีที่สำคัญ หรือสมมติฐาน

การแย่งชิงราชสมบัติเป็นปัญหาทางการเมืองที่สำคัญประการหนึ่งในสมัยอยุธยาตอนปลาย การขึ้นครองราชสมบัติของสมเด็จพระเจ้าบรมโกศเป็นอีกสมัยหนึ่งที่มีการต่อสู้อย่างรุนแรงเนื่องจากการแย่งชิง ราชสมบัติ แต่เมื่อสมเด็จพระเจ้าบรมโกศได้ขึ้นครองราชสมบัติแล้ว ทรงรักษาเสถียรภาพทางการเมืองไว้ได้โดยร่วมประสานประโยชน์กับ ขุนนาง ทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา และเพิ่มอำนาจให้แก่เจ้านายใน พระราชวงศ์เพื่อคานอำนาจทางการเมืองของขุนนาง

ประโยชน์ที่ได้รับ

1. ได้ทราบถึงสภาพภาพทางการเมืองและการรักษาพระราชอำนาจของสมเด็จพระเจ้าบรมโกศ
2. เพื่อเข้าใจการเมืองสมัยอยุธยาตอนปลายเพิ่มขึ้น

วิธีการดำเนินการวิจัย

เป็นการดำเนินการวิจัยทางเอกสาร (Documentary Research) โดยศึกษาจากเอกสารทางประวัติศาสตร์และ โบราณคดีและนำมาวิเคราะห์ตามขบวนการวิจัยทางประวัติศาสตร์ (Historical Methodology)

สมเด็จพระเจ้าบรมโกศในพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
 ความหมายของพระราชพงศาวดาร

พระราชพงศาวดารที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบันแบ่งตามเนื้อหาออกเป็น 2 ประเภทใหญ่ คือ พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา หมายถึงพระราชพงศาวดารซึ่งเชื่อว่ามีมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาเรื่องราวส่วนใหญ่เป็นเรื่องที่เกิดขึ้นในสมัยกรุงศรีอยุธยา และพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาผ่านการคัดลอกหรือผ่านการชำระทั้งในสมัยอยุธยาเอง ธนบุรีและรัตนโกสินทร์ในสมัยของรัชกาลที่ 1 รัชกาลที่ 2 รัชกาลที่ 3 และรัชกาลที่ 4 (นาฏวิภา ชลิตานนท์, 2524:218-219) พระราชพงศาวดารที่เชื่อว่ามีมาตั้งแต่สมัยอยุธยา เช่น พระราชพงศาวดารฉบับ

ไมเคิลวิกเคอรี (A Lost Chronicle of Ayutthaya) พระราชพงศาวดารฉบับหลวง ประเสริฐ พระราชพงศาวดารฉบับจักรพรรดิพงศ์(จาด) พระราชพงศาวดารฉบับ พันจันทนุมาศ(เจิม) พระราชพงศาวดารกรุงเก่าตามต้นฉบับหลวง เขียนครั้งกรุงธนบุรีหรือเรียกว่าฉบับ จ.ศ. 1136 พระราชพงศาวดารฉบับ 1145 พระราชพงศาวดารฉบับสมเด็จพระพนรัตน์ พระราชพงศาวดารฉบับบิตชมิวเซียม (British Museum) พระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา พระราชพงศาวดารฉบับ ภาษามคธ ส่วนพระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์หมายถึงพระราชพงศาวดารที่เขียนขึ้นในสมัยรัตนโกสินทร์ โดยอาศัยข้อมูลและเอกสารส่วนใหญ่ในสมัยรัตนโกสินทร์ เช่น ปุมโหร จดหมายเหตุ ส่วนเนื้อหาเป็นเรื่องราวที่เกิดขึ้นในสมัยรัตนโกสินทร์เนื่องจากพระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ทั้งหมดเขียนขึ้นหลังรัชกาลที่ 4

พระราชพงศาวดารมาจากคำว่า วงศ์+อวตาร เกี่ยวข้องกับการแบ่งภาคของพระผู้เป็นเจ้ามาจุติ (สุกิจ นิมมานเหมินท์, 2527:110) การมองว่าพระมหากษัตริย์เป็นเทพเจ้ามาจุติทำให้ แนวการบันทึกประวัติศาสตร์ของพระราชพงศาวดารเน้นพระราชกรณียกิจของพระมหากษัตริย์เป็นสำคัญ และต่อมาสภาพสังคมได้เปลี่ยนแปลงไปมุ่งรับใช้อำนาจทางอาณาจักรมากขึ้นประวัติศาสตร์จึงเขียนขึ้นเพื่อสนองพระราชโองการของพระมหากษัตริย์ และเพื่อส่งเสริมพระราชอำนาจอันยิ่งใหญ่ของพระมหากษัตริย์ในฐานะองค์สมมติเทพ เนื้อหาของงานเขียนทางประวัติศาสตร์จะแคบเพราะศูนย์กลางอยู่ที่พระมหากษัตริย์ เน้นพระราชกรณียกิจของพระมหากษัตริย์ เช่น พระราชพงศาวดารฉบับหลวงประเสริฐ บันทึกเรื่องราวติดต่อกันมาเป็นเวลาถึง 114 ปี ได้ให้ความสำคัญกับพระมหากษัตริย์มาก เพราะได้กล่าวถึงพระราชกรณียกิจของพระมหากษัตริย์ ในด้านต่าง ๆ โดยเฉพาะการทำ ศีกสงครามรองลงมาคือการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา จึงทำให้พระมหากษัตริย์มีความสำคัญในฐานะที่เป็นศูนย์กลางของสังคมที่มีอิทธิพลต่อแนวความคิดและบันทึกประวัติศาสตร์ด้วย (นาฏวิภา ชลิตานนท์, 2524:240)

โดยการบันทึกพระราชพงศาวดารจะมุ่งเน้นที่พระราชกรณียกิจของพระมหากษัตริย์เป็นสำคัญ เพราะการบันทึกพระราชพงศาวดารฉบับต่างๆ มักจะเกิดขึ้นภายใต้การอุปถัมภ์ของราชสำนัก ดังนั้นจุดประสงค์และแนวความคิดในการบันทึกจึงได้รับอิทธิพลจากราชสำนัก โดยเฉพาะถ้าเป็นพระราชโองการของพระมหากษัตริย์ด้วยแล้วยิ่งทำให้พระราชพงศาวดารกลายเป็นบันทึกที่กล่าวถึงแต่พระราชกรณียกิจที่ส่งเสริมบารมีของพระมหากษัตริย์เป็นส่วนใหญ่ เพราะฉะนั้นถ้าพระราชพงศาวดารฉบับใดก็ตามที่ผ่านการชำระมาแนวคิดต่างๆ เนื้อหาสาระในพระราชพงศาวดารก็จะถูกอิทธิพลของยุคสมัยของการชำระแทรกอยู่ซึ่งจะได้กล่าวต่อไป

พระราชพงศาวดารในฐานะที่เป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์

พระราชพงศาวดารเกิดขึ้นเนื่องจากแถบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาไม่นิยมประดิษฐ์ศิลาจารึกเหมือนกับสังคมในแถบลุ่มแม่น้ำโขงแถบเวียงลำพูน ลำปาง เนื่องจากคนไทยในแถบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาสามารถคิดค้นสมุดไทยขึ้นมาได้ ซึ่งสมุดนี้ทำจากไม้ข่อย ลักษณะของกระดาษจะเนื้อหนา เหนียว ขัดหน้าเรียบ เป็นแผ่นขนาดใหญ่ สามารถพับเป็นแผ่นซ้อนกันได้มีทั้งสีขาวและสีดำ (จิตร ภูมิศักดิ์, 2526:9-10) การผลิตกระดาษได้ทำให้คนในสังคมลุ่มน้ำเจ้าพระยาสามารถจดบันทึกเหตุการณ์ต่าง ๆ ลงในกระดาษเหล่านี้ได้แทนที่จะใช้การจารึก

มนุษย์ทุกชาติทุกภาษาต่างก็ต้องการที่จะเสาะแสวงหาประวัติความเป็นมาของตนว่าได้อะไรไว้บ้างในอดีต ใ้รับกับใคร เพื่อเหตุใด มีระบบการเมืองการปกครองเป็นแบบใด มีระบบสังคมเศรษฐกิจแบบใด ตลอดจนศิลปวัฒนธรรม เหตุที่มนุษย์ต้องการหา คำตอบให้กับคำถามเหล่านี้ได้ก่อเกิดพงศาวดารขึ้นมา (เดช บุนนาค, 2527:81) พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับหลวงประเสริฐเชื่อว่าเป็นพระราชพงศาวดารฉบับสังเขปที่เก่าแก่ที่สุดในขณะนี้

แต่มิได้หมายความว่า เป็นพระราชพงศาวดารเล่มแรก ตามความในบานแผ่นพระราชพงศาวดารฉบับหลวงประเสริฐฯ พระราชพงศาวดารฉบับนี้ชำระตามพระราชโองการของสมเด็จพระนารายณ์โปรดให้รวบรวม เนื้อหาไว้ในที่แห่งเดียวกัน ซึ่งนักประวัติศาสตร์หลายท่านให้ข้อสังเกตว่าน่าจะมีพระราชพงศาวดารฉบับอื่นก่อนหน้าฉบับหลวงประเสริฐอีก พระราชพงศาวดารมักจะมีเรื่องราวของอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์เข้ามาเกี่ยวข้องมาก แต่อย่างไรก็ตามไม่ได้หมายความว่า จะเป็นปาฏิหาริย์ทั้งหมดส่วนใหญ่จะเป็นตอนต้นเท่านั้น เนื้อหาในส่วนที่เหลือที่เป็นข้อเท็จจริงก็ยังไม่ปรากฏอยู่เพียงแต่ต้องอาศัยความระมัดระวังในการใช้พระราชพงศาวดารเป็นหลักฐาน โดยการศึกษาต้องยึดพื้นฐานทางสังคมไว้บ้าง และต้องตรวจสอบกับหลักฐานอื่น ๆ ด้วย เช่น บันทึกของชาวต่างชาติ (จิตร ภูมิศักดิ์, 2526:19)

แม้ว่าพระราชพงศาวดารจะประกอบไปด้วยอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์มากมายแต่พระราชพงศาวดารก็ได้บันทึกด้วยจารึกของคนพื้นเมือง ซึ่งน่าจะเข้าใจสภาพความเป็นไปของสังคมได้ดีกว่าชาวตะวันตก ถึงแม้ว่าการบันทึกของชาวตะวันตกจะมีระบบระเบียบที่ชัดเจนและน่าเชื่อถือมากกว่าพระราชพงศาวดาร แต่ก็ไม่ช่วยให้คนรุ่นหลังสามารถเข้าใจวิถีชีวิตของคนพื้นเมืองได้มากนัก เนื่องจากโลกทัศน์ที่แตกต่างกัน และชาวตะวันตกที่เข้ามาต่างก็มีจุดมุ่งหมายที่ต่างกัน ทำให้ความสนใจของคนเหล่านั้นค่อนข้างจำกัดจึงไม่ช่วยให้เราเข้าใจประชาชนในภูมิภาคนี้มากนัก (นิธิ เอียวศรีวงศ์, 2523:1) แต่ก็ไม่ได้หมายความว่าบันทึกหรือหลักฐานของชาวตะวันตกไม่มีประโยชน์ เพราะบันทึกของชาวตะวันตก โดยเฉพาะบันทึกประจำวันช่วยให้ข้อเท็จจริงซึ่งบางครั้งไม่ปรากฏในพระราชพงศาวดารสามารถนำมา ตรวจสอบกับพระราชพงศาวดารได้ทำให้การใช้หลักฐานมีความรอบคอบมากขึ้น

จารึกในการบันทึกพระราชพงศาวดารการชำระ หรือการคัดลอก โดยเฉพาะการชำระพระราชพงศาวดารในแต่ละยุคแต่ละสมัยอาจจะมีการเพิ่มเติม ตัดทอน หรือเปลี่ยนแปลงข้อความออกบ้างนั้นเป็นเพราะอิทธิพลของยุคสมัย เช่นพระราชพงศาวดารฉบับจักรพรรดิพงษ์ ซึ่งเชื่อว่าชำระภายใต้ราชวงศ์บ้านพลู

หลวง ข้อความบางส่วนก็อาจจะสรรเสริญราชวงศ์นี้ แต่พระราชพงศาวดารฉบับ สมเด็จพระพนรัตน์ชำระในสมัยรัตน-โกสินทร์อิทธิพลของยุคสมัยก็ปรากฏอยู่เช่นกัน ดังนั้นผู้ใช้พระราชพงศาวดารจะต้องตระหนักในอิทธิพลของ การชำระพระราชพงศาวดารอยู่เสมอ ก็ต้องตรวจสอบพระราชพงศาวดารกับหลักฐานอื่นๆ ด้วย ต้องใช้หลักฐานอย่างรอบคอบ และตระหนักในข้อบกพร่องของพระราชพงศาวดาร

แม้ว่าพระราชพงศาวดารจะมีข้อบกพร่อง แต่พระราชพงศาวดารก็เป็นหลักฐานที่มีความสำคัญในตัวเองที่จะทำให้ผู้ใช้หลักฐานรู้เรื่องราวต่างๆ ของชนชาติตัวเองแม้ว่าไม่ทุกเรื่องก็ตาม หรืออย่างน้อยก็ไม่ทำให้ผู้ศึกษา ต้องอาศัยแต่หลักฐานจากต่างชาติแต่เพียงอย่างเดียวเพราะ ชนแต่ละชาติย่อมมี ภาษา จารีตประเพณี ที่แตกต่างกันและมีเอกลักษณ์เฉพาะ ซึ่งน่าจะเปรียบได้กับพระราชพงศาวดาร เช่น พม่าครั้งหนึ่งก็เป็นอิสระก่อนที่จะตกเป็นอาณานิคมของอังกฤษ พม่าเองก็มีพระราชพงศาวดารของตนมีจารีตในการบันทึกเรื่องราวต่างๆ ที่เป็น เอกลักษณ์ก่อนที่ชาวตะวันตกจะเข้ามาพร้อมกับอิทธิพลที่มีต่อการบันทึกพระราชพงศาวดารของพม่า

การชำระพระราชพงศาวดาร

การชำระพระราชพงศาวดารหมายถึงการรวมเอาไว้หมดทุกอย่างนับตั้งแต่การแก้ไขสำนวนโวหาร แต่งเรื่องต่อ แทรกเรื่องใหม่ ลงในเรื่องเก่าและแก้เรื่องเก่าให้ต่างออกไป เพราะฉะนั้นการชำระ พระราชพงศาวดารจึงมี ไข่เต็มเนื้อหาให้สมบูรณ์จากพระราชพงศาวดารฉบับเก่าเท่านั้น แต่หมายถึงการแก้ไขคัดแปลงแนวคิดที่มีต่ออดีตทั้งหมดของสมัยที่ชำระพระราชพงศาวดารด้วย ผลประโยชน์ของการเมืองในยุคปัจจุบัน ความหวัง ความกลัว และความต้องการของรัฐบาลที่อำนาจการชำระพระราชพงศาวดารจึงถูกแทรกเข้าไปในภาพของอดีต

ที่จงใจวาดขึ้นใหม่นั้น ด้วยความไม่ตั้งใจทำให้พระราชพงศาวดารบันทึกความเปลี่ยนแปลงจากยุคหนึ่งสู่อีกยุคหนึ่งโดยอาศัยการชำระ เบื้องหลังการเปลี่ยนแปลงความงามแห่งภาษาในพระราชพงศาวดารคือความเปลี่ยนแปลงในแนวคิดของรัฐบาลที่มีต่อสถาบันการเมือง บุคคล และเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์ (นิธิ เอียวศรีวงศ์, 2523:3-4)

การชำระพระราชพงศาวดารไม่ได้เกิดขึ้นในสมัยกรุงธนบุรีและกรุงรัตนโกสินทร์เท่านั้น แม้แต่ในสมัยอยุธยา ก็โปรดให้มีการชำระพระราชพงศาวดาร โดยเฉพาะในสมัยของสมเด็จพระนารายณ์สมัยรัตนโกสินทร์ โดยเฉพาะสมัยรัชกาลที่ 1 โปรดให้มีการชำระพระราชพงศาวดารฉบับพันจันทนุมาศ โดยโปรดให้พระยาพิพิธพิชัยเป็นผู้ชำระพระราชพงศาวดาร หลังจากนั้นสมเด็จพระพนรัตน์ได้ชำระใหม่อีกครั้งหนึ่ง พระราชพงศาวดารฉบับจักรพรรดิพงศ์ เป็นอีกฉบับหนึ่งที่ถูกชำระในสมัยรัตนโกสินทร์ ยกเว้นข้อความตั้งแต่ปลาย สมัยสมเด็จพระนารายณ์มาจนถึงสิ้นรัชกาลสมเด็จพระเจ้าท้ายสระ นิธิ เอียวศรีวงศ์ เชื่อว่าน่าจะเขียนขึ้นภายใต้การอุปถัมภ์ของราชวงศ์ บ้านพลูหลวง เพราะเป็นพระราชพงศาวดารฉบับเดียวที่กล่าวถึงเหตุการณ์ในปลายสมัยสมเด็จพระนารายณ์อย่างแม่นยำในขณะที่ยังมีชีวิตอยู่

กล่าวอย่างคลาดเคลื่อนไม่ตรงกับหลักฐานชั้นต้น เหตุที่การชำระพระราชพงศาวดารในสมัยรัตนโกสินทร์ต้องกล่าวประณามราชวงศ์บ้านพลูหลวงเพราะว่า

1. กรุงศรีอยุธยาเสียแก่พม่าเป็นครั้งที่ 2 ในสมัยของราชวงศ์บ้านพลูหลวงครองราชสมบัติคือความผิดอย่างมหันต์ของราชวงศ์นี้ คือ การที่ไม่สามารถปกป้องราชอาณาจักรอันยิ่งใหญ่ของชาวไทยไว้ได้ทำให้อาณาจักรที่รุ่งเรืองมาตลอดระยะเวลา 417 ปี ต้องสูญสลายไปนอกจากจะเสียสิ่งก่อสร้างอันสง่างามและรุ่งโรจน์แล้วประชาชน สมณชีพราหมณ์ ล้วนได้รับความเดือดร้อนจากสงครามในครั้งนี้ความอัปยศในครั้งนี้ กษัตริย์ทุกพระองค์ในราชวงศ์บ้านพลูหลวงต้องรับผิดชอบซึ่งเริ่มตั้งแต่สมเด็จพระเพทราชา เพราะว่าพระองค์ชิงราชสมบัติมา

จากสมเด็จพระนารายณ์ ซึ่งเป็นกษัตริย์ที่ดีและยิ่งใหญ่องค์หนึ่งของกรุงศรีอยุธยา แม้แต่พระราชพงศาวดารฉบับจักรพรรดิพงศ์ซึ่งชำระในสมัยของสมเด็จพระเจ้าบรมโกศยังกล่าวยกย่องสมเด็จพระนารายณ์ (นิธิ เอียวศรีวงศ์, 2523:22)

2. สติธิธรรมทางการเมืองของราชวงศ์บ้านพลูหลวงแม้ว่า

สมเด็จพระเพทราชาทรงยกย่องสมเด็จพระนารายณ์ และราชวงศ์ปราสาททอง เมื่อพระองค์ซึ่งราชสมบัติได้แล้วนั้นก็ได้อภิเษกกับเชื้อสายแห่งราชวงศ์เดิมเพื่อความ เป็นเอกภาพทางการเมือง และเพิ่มสติธิธรรมในการครองราชสมบัติ ซึ่งในความเป็นจริงแล้วสมเด็จพระเพทราชาอาจจะทรงถอนรากถอนโคนราชวงศ์ปราสาททองก็ได้แต่ฐานะและชาติกำเนิดของสมเด็จพระเพทราชาเป็นอีกเรื่องหนึ่งที่พระราชพงศาวดารที่ผ่านการชำระสมัยรัตนโกสินทร์ได้โจมตีอย่างมาก แม้ว่าชาติกำเนิดของพระองค์จะไม่เด่นชัดแต่หลักฐานของลาดูแบร์กล่าวไว้ว่าตระกูลของพระองค์ได้อยู่ในตำแหน่งอันสูงยิ่งมานาน และมักมีความสัมพันธ์กับพระเจ้าแผ่นดินอยู่เสมอ ส่วนดูร์แปง กล่าวว่าสมเด็จพระเพทราชาทรงเป็นพระญาติกับสมเด็จพระนารายณ์ พระเชษฐภคินีของพระองค์เป็นถึงพระสนมเอกของสมเด็จพระนารายณ์ ขจร สุขพานิช ได้อธิบายบันทึกของเคมพ์เฟอร์เกี่ยวกับประวัติของสมเด็จพระเพทราชาว่า สมเด็จพระเพทราชาทรงเป็นโอรสของพระเชษฐภคินีของสมเด็จพระนารายณ์ พระขนิษฐาและธิดาของสมเด็จพระเพทราชาเป็นนางห้ามในสมเด็จพระนารายณ์ ตามศักดิ์สมเด็จพระเพทราชาเป็นหลาน (น้ำ) ของสมเด็จพระนารายณ์ แต่เคมพ์เฟอร์ไม่ได้บอกไว้ว่าใครเป็นพระราชบิดาของสมเด็จพระเพทราชา แต่เมื่อพระเชษฐภคินีของสมเด็จพระนารายณ์ให้กำเนิดสมเด็จพระเพทราชา ก็พอดีที่สมเด็จพระนารายณ์ประสูติเด็กทั้งสองจึงได้ร่วมนมกันมา ดังนั้น พระราชมารดาของสมเด็จพระเพทราชาก็ต้องอยู่ในพระราชวังรวมทั้งมารดาของโกษาเหล็กด้วย จึงสามารถถวายนมให้สมเด็จพระนารายณ์ได้ ส่วนพระราชมารดาของสมเด็จพระเพทราชานั้นเป็น พระเชษฐภคินีของสมเด็จพระนารายณ์ หมายความว่าพระราชมารดาของสมเด็จพระเพทราชาทรงร่วมพระราชบิดากับสมเด็จพระนารายณ์ คือสมเด็จพระเจ้าปราสาททองทรงเป็นพระราชบิดาของพระราชมารดา

สมเด็จพระเพทราชาด้วย ส่วนพระราชบิดาของสมเด็จพระเพทราชานั้นไม่ปรากฏ
 คำนั้นฐานะของสมเด็จพระเพทราชาคือมีตาเป็น พระเจ้าแผ่นดิน (สมเด็จพระเจ้า
 ปราสาททอง) มีน้าเป็นพระเจ้าแผ่นดิน (สมเด็จพระนารายณ์) การที่สมเด็จพระ
 เพทราชาทรงมีกษัตริย์ทั้งสองเป็นตาเป็นน้า นั้น ทำให้พระองค์ได้เป็นถึงจางวาง
 กรมช้างในแผ่นดินของสมเด็จพระนารายณ์ด้วย บาทหลวงดาซาร์ตระกูลถึงว่าสมเด็จพระ
 เพทราชาเป็น Elephant Prince จึงเป็นเหตุเป็นผลได้ดีว่าพระองค์ทรงเป็นเจ้า
 ราชินิกุลไม่ใช่ขุนนางธรรมดา (ขจร สุขพานิช, 2530:283-284) ด้วยฐานะชาติ
 กำเนิดที่คลุมเครือของสมเด็จพระเพทราชาปฐมกษัตริย์แห่งราชวงศ์บ้านพลูหลวง
 ทำให้พระราชพงศาวดารสมัยกรุงธนบุรี และรัตนโกสินทร์ใช้ประโยชน์จากความ
 คลุมเครือนี้ด้วยการแต่งเติมให้พระองค์เป็นเพียงสามัญชนธรรมดาที่มีชาติกำเนิด
 จากเมืองสุพรรณบุรี ไม่ได้มีความเกี่ยวข้องกับชนชั้นปกครองในกรุงศรีอยุธยาเลย
 (นิธิ เอียวศรีวงศ์, 2523:24)

การประณามราชวงศ์บ้านพลูหลวงของพระราชพงศาวดารที่
 ชำระในสมัยธนบุรี-รัตนโกสินทร์ ในประเด็นที่ว่าราชวงศ์บ้านพลูหลวงเป็นชาว
 บ้านนอกเป็นสามัญชนนั้น เพราะเหตุใดจึงเป็นเช่นนั้นทั้ง ๆ ที่ผู้สถาปนาราชวงศ์
 จักรก็ไม่ได้มีความสัมพันธ์กับราชินิกุลในราชวงศ์ใดเลย แม้จะสันนิษฐานว่าถ้าไม่
 เพิ่มเติมความเป็นสามัญชนให้แก่ราชวงศ์บ้านพลูหลวงแล้ว ราชวงศ์นี้อาจจะมี
 สิทธิธรรมมากขึ้นเพราะเป็นเชื้อสายราชินิกุลจากสมเด็จพระนารายณ์ ซึ่งเป็น
 มหาราชองค์หนึ่งในประวัติศาสตร์ การแสวงหาความชอบธรรมโดยการสมรสกับ
 เจ้านายฝ่ายในของราชวงศ์เดิมเมื่อมีการชิงราชสมบัตินั้น เป็นสิ่งที่ พระบาทสมเด็จพระ
 พระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกไม่ทรงปฏิบัติ สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีอาจจะรับเอาฝ่าย
 ในจากราชวงศ์เดิมไปรับราชการบ้าง แต่พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมิ
 ได้ทรงรับเอาเจ้านายใน ราชสำนักธนบุรีมาไว้ในราชสำนักรัตนโกสินทร์โดยดู
 เหมือนว่าพระองค์ยอมรับการเป็นผู้ชิงราชสมบัติอย่างตรงไปตรงมา แต่ทรงสร้าง
 สิทธิธรรมของการปกครองของพระองค์ด้วยอุบายการอย่างใหม่ขึ้นมาแทน สมเด็จพระ
 พระเจ้ากรุงธนบุรีและพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกก็เป็นแต่เพียงขุนนาง

ระดับกลางที่ค่อนข้างต่ำในสมัยก่อนการเสียกรุงเท่านั้น (นิธิ เอียวศรีวงศ์, 2523:39)

3. เจ้านายในราชวงศ์บ้านพลูหลวงทุกพระองค์ล้วนแต่ไม่มี ความเหมาะสมในการครองราชสมบัติ เริ่มตั้งแต่สมเด็จพระเพทราชาดังที่ได้ กล่าวมาแล้ว สมเด็จพระเจ้าเสือทรงเป็นพระมหากษัตริย์ที่โหดร้าย ชาติกำเนิดก็ ไม่ชัดเจนเช่นเดียวกับสมเด็จพระเพทราชา พระราชพงศาวดารฉบับสมเด็จพระ พนรัตน์ ได้กล่าวว่าสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวไม่โปรดประทับในพระนคร มักทรง เสด็จออกไปทรงเบ็ดตกปลาอยู่เนือง ๆ สร้างแต่อกุศล ผิดพระราชประเพณีมาอย่าง แต่ก่อน และพระองค์ทรงฆ่าหมู่มัจฉานานาชนิดด้วยเบ็ดและตาข่ายล้มตายเป็นอัน มาก โปรดเสด็จลี้ภัยเป็นประจําบางครั้งก็เสด็จไปในท้องทุ่งทรงพระแสงปืนนก สับยี่งต้องนานาสัตว์ มฤคาทวิชาติทั้งหลายล้มตายเป็นอันมาก นอกจากนี้ทรง ชอบความสนุกสนาน เช่น ปล่อยพระองค์ออกจากพระราชวังไปเที่ยวงานตามเมือง ต่างๆ เพื่อไปชกมวยกับชาวบ้าน เป็นต้น

สมเด็จพระเจ้าบรมโกศการกล่าวหาพระองค์เป็นไปด้วยความ ลำบากพอสมควร เนื่องจากพระองค์เป็นพระมหากษัตริย์ที่ทำนุบำรุงพระพุทธ ศาสนาจนรุ่งเรืองและชาวลังกาได้เข้ามาขอให้ส่งสมณทูตไปเผยแผ่ศาสนาในลังกา พระราชนิยมกิจอันเลื่องลือของสมเด็จพระเจ้าบรมโกศตรงกับอุดมการณ์ทางการเมือง ของสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกที่จะสร้างสิทธิธรรมทางการเมืองให้กับ ราชวงศ์ของพระองค์ เพราะมาตรฐานที่ราชวงศ์จักรีนำไปใช้ในการตัดสินพฤติ กรรมของ พระมหากษัตริย์ราชวงศ์บ้านพลูหลวงก็คือมาตรฐานทางศีลธรรมของ พุทธศาสนา (นิธิ เอียวศรีวงศ์ ,2523:25)

นอกจากนี้หลักฐานที่ชำระหรือเรียบเรียงขึ้นในสมัยรัตน โกสินทร์ ยังกล่าวยกย่องและสรรเสริญสมเด็จพระเจ้าบรมโกศมากกว่าพระมหา กษัตริย์องค์อื่นๆ ของราชวงศ์บ้านพลูหลวงด้วยเพราะต้องการแสดงให้เห็นว่า กษัตริย์ที่ดีและคู่ควรแก่การปกครองบ้านเมืองจะต้องเป็นผู้ที่ประพฤติตนอยู่ในศีล ในธรรม ปฏิบัติตนอยู่ในกรอบตาม คำสอนของพุทธศาสนาและจะต้องทำนุบำรุง

ศาสนาด้วย เช่น สังคีตยวงค์หรือพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับภาษามคร ได้กล่าวสรรเสริญสมเด็จพระเจ้าบรมโกศว่าเป็นผู้ที่ประกอบไปด้วยบุญญาธิการ มีน้ำพระทัยเป็นพระราชกุศล ประพฤติตามราชประเพณี เคารพนบนอบต่อพระรัตนตรัย ประกอบด้วยบุญญาธิการอันยิ่งใหญ่ (พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับภาษามคร, 2459:21)

ส่วนสมเด็จพระเจ้าเสือพระราชพงศาวดารฉบับนี้ได้กล่าวว่า พระองค์ทำบาปคือปาณาติบาตมากทำการบุญน้อยและสมเด็จพระเจ้าท้ายสระพระราชพงศาวดารกล่าวตำหนิไว้ว่า “การกระทำการลามกมาก และการทำการปาณาติบาต ปราภฏพระนามว่ามหาโจร ฝ่ายการกุศลนั้นกระทำน้อย (พระราชพงศาวดารฉบับภาษามคร, 2459:18-19)

พระมหากษัตริย์สององค์สุดท้ายยิ่งง่ายต่อการประณามเป็นอย่างมากเพราะเจ้าฟ้าอุทุมพรก็อ่อนแอ ไม่มีเข้มแข็งจึงต้องหนีออกผนวชเป็นประจำเพื่อหลีกเลี่ยงความขัดแย้งกับสมเด็จพระเจ้าเอกทัศ ส่วนสมเด็จพระเจ้าเอกทัศนั้นพระราชพงศาวดารได้กล่าวถึงความอ่อนแอของพระองค์มากมาย ความเห็นแก่พระองค์ไม่ยอมรับในความพ่ายแพ้ของตนเอง เป็นผู้ที่ขาดแคลนไม่เหมาะที่จะครองราชสมบัติ ไม่มีสติ เมื่อถึงคราวศึกสงครามก็ไม่สามารถปกป้องบ้านเมืองไว้ได้ต้องไปทูลเชิญเจ้าฟ้าอุทุมพรมาช่วยป้องกันบ้านเมือง ไม่มีปฏิภาณ เหล่านี้ล้วนแต่เป็นสิ่งที่พระราชพงศาวดารครั้งที่ชำระในสมัยธนบุรีรัตนโกสินทร์บันทึกไว้

การชำระพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาภายใต้อิทธิพลของสมัยธนบุรี-รัตนโกสินทร์ ส่งผลกระทบต่อพระมหากษัตริย์ราชวงศ์บ้านพลูหลวงทุกพระองค์ ยกเว้นสมเด็จพระเจ้าบรมโกศทั้งนี้เพราะว่า ผู้สถาปนาราชวงศ์จักรีต้องการจะชี้ให้เห็นความบกพร่องของ พระมหากษัตริย์แห่งราชวงศ์บ้านพลูหลวงว่าเป็นผู้ที่ขาดบารมี ไม่ดำรงอยู่ในทศพิธราชธรรม จึงทำให้ต้องเสียดังกรุงศรีอยุธยาแก่พม่า การกล่าวประณามราชวงศ์บ้านพลูหลวงน่าจะเป็นการเพิ่มความชอบธรรมและบุญญาธิการให้แก่ราชวงศ์จักรี เพราะกษัตริย์ในราชวงศ์นี้ได้สถาปนา

อาณาจักรใหม่ขึ้นมา เพื่อให้เป็นศูนย์กลางแทนกรุงเก่าที่ได้ถูกทำลายไป และได้
นำหลักธรรมคำสอนของพุทธศาสนาใช้ในการปกครองเพื่อสร้างความมั่นคง

การที่สมเด็จพระเจ้าบรมโกศถูกอิทธิพลยุคสมัยของการชำระ
พระราชพงศาวดารกล่าวหาว่าพระมหากษัตริย์องค์อื่น ๆ เพราะพระราชกรณีย
กิจของพระองค์สอดคล้องกับแนวทางในการสร้างอาณาจักรของราชวงศ์จักรี ดัง
นั้นยุคสมัยของสมเด็จพระเจ้าบรมโกศจึงได้ถูกพระราชพงศาวดารบันทึกไว้ว่าบ้าน
เมืองในยุคสมัยนี้รุ่งเรืองและสงบสุขมากที่สุด ในสมัยอยุธยาตอนปลาย

การประเมินเอกสาร

ปัญหาประการหนึ่งที่เกิดขึ้นกับการศึกษาประวัติศาสตร์ อยุธยา คือการขาดแคลนเอกสาร โดยเฉพาะการขาดแคลนเอกสารร่วมสมัย เอกสาร
ของไทยเองก็ประสบปัญหา โดยเฉพาะพระราชพงศาวดารมักจะต้องระมัดระวังใน
การใช้ ทั้งนี้เพราะพระราชพงศาวดารที่ใช้ในการทำงานวิจัยสมัยอยุธยาตอนปลาย
นั้นมักจะผ่านการชำระเช่น พระราชพงศาวดารฉบับจักรพรรดิพงศัตถ์จัดในเอกสาร
ที่ชำระภายใต้ ราชวงศ์บ้านพลูหลวง จึงน่าจะใช้ประโยชน์ได้มากแต่เอกสาร
ฉบับนี้ประสบปัญหาต้นฉบับเนื้อความขาดหาย ส่วนฉบับพันจันทนุมาศ บาง
ส่วนเชื่อว่าชำระในสมัยกรุงธนบุรีและรัตนโกสินทร์ และพระราชพงศาวดารฉบับ
สมเด็จพระพนรัตน์และฉบับพระราชหัตถเลขาฉบับนั้นเป็นเอกสารที่ชำระในสมัยรัตน
โกสินทร์ อย่างไรก็ตามงานวิจัยนี้ได้อาศัยรายละเอียดในพระราชพงศาวดาร ฉบับ
พระราชหัตถเลขาอยู่มาก แม้ว่าจะตระหนักในอิทธิพลของการชำระเพราะแนวคิดที่
อยู่เบื้องหลังการชำระพระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขาสมัยรัชกาลที่ 4 เกิด
ขึ้นท่ามกลางสำนึกในชนชั้นเจ้านายและความศักดิ์สิทธิ์ของสถาบันพระมหากษัตริย์
ดังนั้นพระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา จึงผ่อนปรนการประณามราช
วงศ์บ้านพลูหลวงลง และพระราชกรณียกิจใดที่ส่งเสริมพระเกียรติยศของสถาบัน

พระมหากษัตริย์ซึ่งพระราชพงสาวดารฉบับอื่น ๆ ละเอียด พระราชพงสาวดารฉบับพระราชหัตถเลขาจะนำมากล่าวไว้ (นิธิ เอียวศรีวงศ์, 2523:71-73)

เอกสารประเภทคำให้การ เช่น คำให้การชาวกรุงเก่า คำให้การขุนหลวงหาวัดและคำให้การขุนหลวงวัดประดู่ทรงธรรมจะให้ข้อมูลที่เป็นลักษณะบอกเล่า ทำให้เห็นสภาพทางภูมิศาสตร์และสถานที่ ต่าง ๆ ของกรุงศรีอยุธยา และสภาพเศรษฐกิจและเอกสารที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือกฎหมายตราสามดวง ซึ่งมีข้อจำกัดในการใช้มาก และงานวิจัยนี้ใช้เฉพาะพระราชกำหนดเก่าและกฎ 36 ข้อ ซึ่งเป็นหลักฐานที่ร่วมสมัยของสมเด็จพระเจ้าบรมโกศ

ส่วนเอกสารต่างประเทศที่ใช้ในงานวิจัยนี้ ส่วนใหญ่เป็นเอกสารของคัตซ์ซึ่งเป็นของบริษัท VOC ข้อมูลที่ใช้ให้ประโยชน์ในด้านการเมืองและเศรษฐกิจซึ่งหลักฐานจะเป็นบันทึกประจำวัน จึงจะให้ประโยชน์ในการศึกษาประวัติศาสตร์อยุธยาได้มาก นอกจากนี้จะเป็นบทความของอาจารย์ดร. ชีรวัด ฌ ป้อมเพชร ซึ่งส่วนใหญ่จะใช้หลักฐานของบริษัท VOC

เอกสารของบาทหลวงฝรั่งเศสส่วนใหญ่จะเป็นการเผยแพร่ศาสนาจึงต้องคัดแยกสาระแต่ก็แทรกการเมืองและเศรษฐกิจอยุธยาไว้บ้าง

การศึกษาประวัติศาสตร์อยุธยาจำเป็นต้องใช้เอกสารทั้งภายในและเอกสารต่างประเทศ ทั้งนี้เพราะเอกสารภายในมักจะได้รับอิทธิพลต่างๆ เช่น การชำระแต่เอกสารต่างประเทศจะไม่ได้รับอิทธิพลนี้ แต่อาจจะบันทึกด้วยทัศนะและมุมมองต่างวัฒนธรรม เพราะฉะนั้นต้องตระหนักในความแตกต่างนี้ด้วย